

Uloga odgajatelja u poticanju razvoja djece predškolske dobi

Šušnjić, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:866344>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported](#)/[Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-05-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Sara Šušnjić

ULOGA ODGAJATELJA U POTICANJU RAZVOJA DJECE
PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

Petrinja, rujan, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Sara Šušnjić

ULOGA ODGAJATELJA U POTICANJU RAZVOJA DJECE
PREDŠKOLSKE DOBI

Završni rad

Mentor rada:
Dr.sc. Edita Rogulj

Petrinja, rujan, 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2.TEORIJSKA POLAZIŠTA.....	2
3.TRADICIONALNI I SUVREMENI ODGAJATELJ.....	4
4.ULOGA ODGAJATELJA U RAZVOJNIM PODRUČJIMA.....	6
5.RAZVOJ DJETETA U SOCIJALNOM OKRUŽENJU.....	8
6.ULOGA ODGAJATELJA U DJEČJOJ IGRI	12
7. PROSTORNO MATERIJALNO OKRUŽENJE	14
7.1.UNUTARNJI PROSTOR.....	14
7.2.VANJSKI PROSTOR.....	15
8.ZAKLJUČAK	17
9.LITERATURA.....	18

SAŽETAK

Sustav odgoja i obrazovanja obuhvaća Rani i predškolski odgoj i obrazovanje za djecu u dobi od šest mjeseci pa do polaska u osnovnu školu, ali s obzirom na to da je godina prije polaska u osnovnu školu obavezna godina predškolskog odgoja, a djecu je na taj korak potrebno dobro pripremiti, ovaj završni rad usmjeren je na predškolski uzrast (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, 2014).

Cilj je uvidjeti značajnost uloge odgajatelja u svim segmentima djetetova razvoja pri čemu se poseban naglasak stavlja na razvoj socijalne dimenzije čija se posebnost ističe sociokulturnom teorijom Lava Vigotskog. Prikazan je tradicionalan te suvremen način rada odgajatelja kao i njegov utjecaj u razvojnim područjima poput socio emocionalnog, zatim područja govora, spoznaje i motorike. Nadalje, objašnjena je i odgajateljeva uloga u dječjoj igri nakon koje slijedi prostorno materijalno okruženje podijeljeno na unutarnji i vanjski prostor. Važnost okoline i čimbenika koji izravno ili neizravno utječu na razvoj djetinjstva, naglašava se u teoriji ekološkog sustava čiji predstavnik je Urie Bronfenbrenner.

S obzirom na to da je odgajatelj osoba prema kojoj djeca razvijaju osjećaj privrženosti, očekuje se da ima kvalitetan i primjeren pristup što znači da će se prema djeci odnositi s poštovanjem, empatijom, brižnošću, pritom joj pomažući da napreduju u svakom aspektu svog razvoja. Svoje kompetencije i kvalitete razvijat će adekvatnim obrazovanjem i kontinuiranim profesionalnim usavršavanjem kao i stjecanjem znanja i vještina koje će doprinijeti njegovom razvoju u dobrog odgajatelja i još bolju osobu koja je nakon roditelja, zaista vrlo bitna osoba u djetetovom odrastanju.

Ključne riječi: odgajatelj, poticanje, predškolsko dijete

SUMMARY

The education system encompasses early and preschool education for children aged from 6 months up to their departure to primary school. Taking into consideration that the year before the child enrolls in a primary school is mandatory in preschool education, it is necessary to prepare the child for that step. This B.A. thesis will be directed towards preschool education. (Ministry of Science, Education and Sport, 2014.)

The purpose of this thesis is to distinguish the significance of the kindergarten teacher in all segments of the child's development while putting an emphasis on the development of the social dimensions put out by the socio-cultural theory of Lev Vygotsky. It will show both the traditional and the modern approach to working as a preschool educator and it will also show its influence in various developmental areas such as socio-emotional development, speech development, cognitive development and motor development. Furthermore, it will also explain the role of the educator in play after which there is a spatial and material environment in both indoor and outdoor space. The significance of the environment and factors which influence the child's development directly or indirectly is elaborated upon through the ecological systems theory of Urie Bronfenbrenner.

Since the educator is the person to whom children become most attached to, it is expected that they will have a high-quality and appropriate approach towards children. This means that they will show respect, empathy and care to a child, all while assisting them to progress in every aspect of their development. Their competences and qualities will be developed through adequate education and continuous professional improvement and through gaining knowledge and skills which will contribute to their professional development as a good kindergarten educator and as a person who is, alongside the child's parents, an extremely important figure in a child's upbringing.

Key words: kindergarten educator, encouragement, preschool child

1. UVOD

Dječji vrtić kao ustanova za rani i predškolski odgoj, nadogradnja je na obiteljski odnos između djeteta i obitelji. Stvara ozračje koje kod djeteta razvija osjećaj sigurnosti, prihvaćenosti kao i u obiteljskom okruženju. Već od samog dolaska u vrtić pa do polaska u školu, dijete prema svom odgajatelju razvija osjećaj privrženosti koji jača osjećaj sigurnosti i utječe na razvoj socijalne kompetencije (Klarin, 2006). Odgajatelj djetetu predstavlja uzor, model i primjer koji će ono slijediti tijekom boravka u vrtiću i kasnije. Upravo zato je važno da odgajatelj promišlja o svojoj komunikaciji i postupcima te razvija svoja znanja i vještine. Adekvatno obrazovanje na fakultetima i kontinuirano profesionalno usavršavanje doprinijet će njegovoj kvaliteti i stručnosti na temelju koje će moći ispuniti zadaće koje se od njega očekuju.

Sustav odgoja i obrazovanja obuhvaća Rani i predškolski odgoj i obrazovanje za djecu u dobi od šest mjeseci pa do polaska u osnovnu školu (MZOS, 2014). Ovaj rad je usmjeren na djecu predškolskog uzrasta bitnog za pripremu djeteta za polazak u osnovnu školu, a godina prije polaska u školu ujedno je i obavezna godina predškolskog odgoja i obrazovanja za svu djecu u Republici Hrvatskoj (MZOS, 2014).

Cilj ovog završnog rada je uvidjeti koliko je zapravo značajna sama uloga odgajatelja odnosno u kojim sve segmentima on utječe na razvoj djeteta predškolske dobi. U nastavku, prikazat će se način rada koji dijelimo na tradicionalni i suvremeni, a kojim će odgajatelj pridonijeti rastu i razvoju djece u skupini. Osim načinom rada, uspješnom razvitku djeteta odgajatelj će doprinijeti utjecajem na svaki segment djetetova razvoja. Dotaknuli smo se razvojnih područja poput socio emocionalnog, zatim područja govora, spoznaje i motorike pri čemu se poseban naglasak stavlja na razvoj socijalne dimenzije djeteta čija posebnost se ističe i sociokulturnom teorijom Lava Vigotskog. Također, objašnjena je i odgajateljeva uloga u dječjoj igri, a na samom kraju prostorno materijalno okruženje koje dijelimo na unutarnji i vanjski prostor. Važnost okoline i čimbenika koji izravno ili neizravno utječu na razvoj djetinjstva, naglašava se u teoriji ekološkog sustava čiji predstavnik je Urie Bronfenbrenner.

2. TEORIJSKA POLAZIŠTA

Razvitku djeteta u zdravu, neovisnu, socijalno kompetentnu i samopouzdanu osobu, nakon roditelja, uvelike doprinose i odgajatelji u predškolskim ustanovama. Razumijevanje i uvažavanje djetetovih želja, potreba, mogućosti kao i načina njihovog ponašanja, neizostavne su zadaće i ciljevi svakog odgajatelja.

Različite teorije referiraju se na razvoj djeteta pri čemu se, osim utjecaja okoline, naglašava i razvijanje zdravih socijalnih odnosa, tj. formiranje djeteta u socijalno kompetentnu osobu koja će izražavati pozitivna raspoloženja, empatiju, sudjelovati u aktivnostima i sklapati prijateljstva s drugom djecom. Upravo razvoj socijalne kompetencije jedna je od uloga odgajatelja (Jurčević Lozančić, 2016). Posebnost socijalnog razvoja ističe se sociokulturnom teorijom Vigotskog prema kojoj se proučava kako se određena kultura, običaji, vjerovanja ili vještine neke skupine prijenose na iduću generaciju (Jurčević Lozančić, 2016). Kako bi djeca mogla usvojiti kulturu svog okruženja te na temelju toga graditi mišljenja i ponašanja, važno je da ostvaruju socijalnu interakciju odnosno razgovaraju i surađuju s društvom koje ima više znanja od njih (Berk, 2008). Sukladno teoriji Vigotskog, komunikacija između djeteta i odgajatelja, ali i iskusnije djece, polako postaje sastavni dio u definiranju mišljenja (Berk, 2008). Dakle, djeca uče surađujući s drugima, stoga odgajatelj mora stvoriti okruženje u kojem će djeci ponuditi raznovrsne materijale koji će ih poticati na aktivnosti u kojima će samostalno rješavati probleme i surađivati, a koje su iznimno važne jer su djeca jedna drugima *katalizator* učenja u smislu poticanja, ohrabrivanja i nadopunjavanja (Brajša-Žganec, 2003). Također, u sociokulturnoj teoriji Vigotskog ističe se pojam *scaffolding*, tj. prijelaz u Zonu sljedećeg razvoja kojim je vidljiva uloga odgajatelja u podržavanju djece prilikom ostvarivanja većih dostignuća (Berk, 2008). Odgajatelj potiče dijete u izgrađivanju novih znanja i vještina, promatra njegova dostignuća i tako mu zapravo osigurava sljedeću stepenicu njegova učenja (Mathieson, 2005; prema Slunjski, 2011).

Važnost okoline koja utječe na dječji razvoj i socijalnu prilagodbu, naglašava se u teoriji ekološkog sustava čiji predstavnik je Bronfenbrenner (Brajša-Žganec, 2003). Navedena teorija, čovjeka promatra kao osobu koja se unutar složenog sustava razvija između više slojeva okoline koja ga okružuje pa prema tome, razvoj i činitelji okoline zajednički oblikuju djetetove biološke karakteristike (Berk, 2008). Dakle, u teoriji, kroz nekoliko sustava proučava se koji sve čimbenici najviše utječu na razvoj djetinjstva; izravno poput obitelji, škole, vrtića ili neizravno poput kulturnih vrijednosti, radnog mjesta roditelja ili smrti voljene

osobe. Shodno tome, odgajatelju je kao članu društva u interesu, ali i cilju pozitivno te nesmetano djelovati na djetetov rast i razvoj.

3. TRADICIONALNI I SUVREMENI ODGAJATELJ

Način na koji će odgajatelj izvršavati svoje obveze i zadovoljiti određene kriterije kojima će doprinijeti rastu i razvoju djece u skupini, ovisi o njegovom pristupu odnosno načinu rada koji dijelimo na tradicionalni i suvremeni. Prema Petrović-Sočo (2009), razlike između tradicionalnog i suvremenog odgajatelja odnosno promjene u njegovom načinu rada, vidjet će se tabličnim prikazom s detaljnijim objašnjenjem u nastavku. (Tablica 1)

Razlike između tradicionalnog i suvremenog odgajatelja (Petrović-Sočo, 2009)

TRADICIONALNI ODGAJATELJ	SUVREMENI ODGAJATELJ
POLAZIŠTE -Usmjerenost na znanje -Prenošenje znanja poučavanjem, transmisijom	POLAZIŠTE -Usmjerenost na dijete i njegovo osamostaljivanje -Integrirano učenje, transakcijski proces
MATERIJALI -Strukturirani -Nepromjenjivi -Stereotipni	MATERIJALI -Nestrukturirani -Promjenjivi -Raznovrsni
ORGANIZACIJA -Osmišljavanje aktivnosti bez promjene -Frontalni oblik rada -Traženje pedagoškog rada	ORGANIZACIJA -Prilagođavanje djetetovim interesima i potrebama -Individualno odgojno- obrazovni rad -Poticanje djeteta na istraživanje, učenje
OKRUŽENJE -Pospremanje i nedostupnost materijala -Siromašni poticaji -Ukrašavanje prostora radovima odgajatelja	OKRUŽENJE -Dostupnost materijala -Raznovrsni, bogati poticaji -Ukrašavanje prostora radovima djece

Kao što je vidljivo iz priložene tablice, tradicionalan način rada odgajatelja znatno se razlikuje od suvremenog. Tradicionalni odgajatelj usmjeren je na znanje koje djeci prenosi poučavanjem, a proces učenja koji je usmjeren na rezultat, nadzire. Ne uvažavajući individualne razlike, djetetove interese, potrebe, sposobnosti i želje, provodi aktivnosti u kojima istovremeno sudjeluju sva djeca, a koje on sam osmišljava i organizira bez mogućnosti izmjene. Nudi materijale koji su strukturirani, stereotipni, nepromjenjivi. Kasnije ih sprema u kabinet, pri čemu djeci postaju nevidljivi i nedostupni te ne pružaju mogućnost ponovnog korištenja. U svakom pogledu, njegova uloga je izrazito dominantna. Koristi frontalni oblik rada tražeći od djece pedagoški red i rad, npr. moraju sjediti za stolom i slušati upute, odgovarati na postavljena pitanja, a pojmove učiti napamet i onako kako ih odgajatelj izloži. Ne pridaje veliku pozornost osmišljavanju, opremljenosti i kvaliteti prostora koji je velik, zatvoren, izoliran, zbog čega nema suradnje s drugim skupinama, a odgajatelj ga ukrašava

svojim radovima koji su u razini pogleda odrasle osobe umjesto djece. Za razliku od tradicionalnog načina rada čija usmjerenost je isključivo na znanje, suvremen i daleko zahvalniji način rada odgajatelja polazi prvenstveno od djeteta stavljajući naglasak na njegovo osamostaljivanje. Uvažava djetetove interese, potrebe i mogućnosti čime im pruža mogućnost izgrađivanja znanja kroz vlastito djelovanje i u suradnji s drugima (Petrović- Sočo, 2009). Odgajatelj pruža mnogo raznovrsnog, nestrukturiranog materijala kojeg prikuplja zajedno s roditeljima i djecom s kojom ih raspoređuje. Djeci su uvijek dostupni za ponovno korištenje. Umjesto frontalnog, koristi individualni odgojno-obrazovni način rada, čije učenje koje je usmjereno na proces, nadziru djeca. Režim dana fleksibilno prilagođava te promatra i uvažava djetetove potrebe i interese, temeljem kojih osmišljava sadržaje i aktivnosti. Za razliku od tradicionalne uloge odgajatelja čija djeca su, kao što i autorica Slunjski (2008) ukazuje, smatrana nesamostalnim, nerazvijenim i pasivnim bićima koja ne uče putem vlastite aktivnosti i surađujući s drugima, suvremeni odgajatelj teži razvoju djece u kreativna, socijalna bića koja su znatiželjna, koja stvaraju vlastito učenje, istražuju i zaključuju (Petrović-Sočo, 2009).

4.ULOGA ODGAJATELJA U RAZVOJNIM PODRUČJIMA

Poticanjem razvoja i unapređivanja, uspješnom razvitku djeteta i zadovoljenju ciljeva razvojnih zadaća, odgajatelj će pridonijeti utjecajem na svaki segment djetetova razvoja, ponajviše kada je riječ o socio-emocionalnom području, području govora, spoznaje i motorike.

Kada govorimo o tjelesnom razvoju djeteta, motorički razvoj definiramo kao korištenje vlastitog tijela za kretanje i baratanje predmetima, a dijelimo ga na finu i grubu motoriku. Uloga odgajatelja ističe se u pripremanju aktivnosti koje će utjecati na djetetov razvoj istih. Za grubu motoriku potrebni su pokreti velikih skupina mišića koje dijete radi cijelim tijelom. Djeca predškolske dobi počinju razvijati motoričke sposobnosti u koje ubrajamo ravnotežu, koordinaciju, fleksibilnost, snagu, brzinu, preciznost i izdržljivost (Starc, Čudina Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2004). S obzirom na navedeno, odgajatelj će osmisлити aktivnosti poput hodanja, trčanja različitim brzinama, skakanja, penjanja ili provlačenja kroz tunele koje može provesti u obliku djeci zanimljivog poligona prepreka. Za razvijanje fine motorike djece, odgajatelj će provesti aktivnosti koje uključuju korištenje malih skupina mišića odnosno ruku. Odgajatelj može ponuditi raznovrsne igre s prstima, igre kojima će djeca vježbati pincetni hvat važan za spretnost, zatim aktivnosti u kojima će pisati prstima po pijesku ili zemlji. Također trganje, rezanje i lijepljenje papira te manipuliranje glinom i plastelinom odlične su aktivnosti kojima će odgajatelj poticati razvoj fine motorike djeteta.

Mentalni procesi pomoću kojih dijete nastoji razumjeti i sebi prilagoditi svijet koji ga okružuje, odnose se na spoznajni tj. kognitivni razvoj (Starc i sur, 2004). Djeca su uvijek svjesna svojih misaonih procesa stoga će im odgajatelj ponuditi zanimljive aktivnosti koje omogućuju kreativno mišljenje i izražavanje (Jurčević Lozančić, 2016). Djeca prije polaska u školu ponajviše istražuju okolinu, stoga će odgajatelj osmisлити aktivnosti kojima će potaknuti animaciju djece prilikom promatranja veličine, dubine, udaljenosti, različitih oblika, mirisa, zvukova. Osim animacije, potaknut će djetetovu kreativnost, maštu, a razviti ustrajnost u radu, mišljenje te sposobnost rješavanja problema. Također, kako bi razumjelo i ovladalo novim iskustvom, odgajatelj će djetetu svaki novi doživljaj pobliže objasniti, opisati, imenovati te ga proširiti novim imenima stvari i pojava (Vygotsky, 1983 prema; Starc i sur, 2004). S obzirom na to da starija djeca radije uče mlađu djecu nego svoje vršnjake i obratno, poželjno je da odgajatelj osigura druženja djece različite dobi koja će između ostalog utjecati i na razvoj govora.

Jedan od važnijih uvjeta za usvajanje i razvoj govora djeteta je uspostavljanje komunikacije s odraslom osobom. Jezične vještine predškolske djece sve su razvijenije zbog čega mogu samostalno voditi razgovor ili prelaziti s teme na temu. Pored roditelja, odgajatelj u ovom segmentu ima zaista značajnu ulogu. On će svojim primjerom izražavanja koje je u skladu s hrvatskim standardnim jezikom, poticati djecu na pravilan govor, osobito onu koja su dolaskom u vrtić naslijedila govorne osobine svojih roditelja odnosno lokalne sredine. Dakle, govorit će jednostavno, razumljivo, jasno i sporo postupno proširujući djetetov rječnik. Osim govorenja, spuštanjem na fizičku razinu djeteta i aktivnim slušanjem, odgajatelj će bolje razumjeti kakva mu je konverzacija potrebna i samim tim prilagoditi svoj način komunikacije te tako razviti iskren, kvalitetan i ravnopravan odnos. Čitanjem priča kod djeteta ne samo da se potiče misaoni razvoj nego se i razvija opažanje, uspoređivanje, primjena naučenog (Posokhova, 2011). Odgajatelj će paziti na pravilno interpretiranje teksta, dikciju, vrednote govorenog jezika te iskazivanje emocija kako bi dijete priču što bolje, ali i na zanimljiv način doživjelo i tako pravilno razvijalo govor koji je bitan i nužan, osobito jer se bliži vrijeme polaska u školu.

Kako bi odgajatelj posao kvalitetno obavljao, potrebne su mu određene kompetencije. Osim pedagoške koja se očituje kroz usavršavanje, stručnost i osposobljenost za rad, naglasak se stavlja i na socijalnu kompetenciju odnosno stvaranje te poticanje socijalnog razvoja djece (Slunjski, Šagud, Brajša-Žganec, 2006). U socio emocionalnom području, odgajatelj će se fokusirati na aktivnosti kojima će djeca steći samopouzdanje, naučiti prepoznati i imenovati emocije, razumjeti tuđe emocije, neverbalne znakove, prilagoditi se novim okolnostima, naučiti rješavati konflikte, a s prijateljima uspostaviti odnos koji će se temeljiti na poštovanju, uzajamnom pomaganju, suradnji, pri čemu će naučiti čekati na svoj red i dijeliti.

5. RAZVOJ DJETETA U SOCIJALNOM OKRUŽENJU

U stvaranju i poticanju kognitivnog, posebice socijalnog razvoja djece, uvelike doprinosi pohađanje odgojno-obrazovne ustanove kao i značajna uloga odgajatelja (Baran, 2013). Prije svega potrebno je da u skupini stvori zajedništvo, zdravo socijalno okruženje i odnose među djecom koji će se temeljiti na međusobnom poštovanju, razumijevanju, pomaganju, a koji će doprinijeti povezivanju s vršnjacima te na taj način stvaranju prijateljstva. Kako bi uspio u svom naumu, važno je da je upoznat s karakteristikama dječjeg razvoja pri čemu uvažava njihove potrebe, želje, emocije, pokušava razumjeti djetetova razmišljanja i ponašanja, ali i probleme s kojima se ono suočava te o kojima s njim može otvoreno razgovarati ukoliko pokaže interes. Odgajatelj će dijete saslušati, pružiti mu osjećaj podrške, sigurnosti i uvjerenja kako se svaka nedaća uspješno može riješiti. Posebnost socijalnog razvoja naglašava se i sociokulturnom teorijom Vigotskog prema kojoj se socijalna ponašanja stječu uz pomoć kognitivnih vještina ostvarenih interakcijom s drugima (Brajša-Žganec, 2003). Također, prema navedenoj teoriji, ističe se važnost socijalnih i komunikacijskih dimenzija učenja koje se odvijaju u dijalogu i partnerskom odnosu. Djeca uče surađujući s drugima, stoga je bitno da im odgajatelj ponudi raznovrsne materijale koji će ih poticati na aktivnosti u kojima će samostalno rješavati probleme i surađivati, a koje su važne jer su djeca jedna drugima „katalizator“ učenja u smislu poticanja, ohrabririvanja i nadopunjavanja (Brajša-Žganec, 2003). U konačnici, sve što dijete može napraviti u suradnji s drugom djecom, sada će moći napraviti samostalno. Što se tiče komunikacijskih vještina, važno je da je odgajateljeva komunikacija kvalitetna odnosno on kao uzor i model, svojim izražavanjem i načinom govora, djeci mora dati pravi primjer koji će ona slijediti.

Prilikom formiranja djetetove socijalne kompetencije, odgajatelj mora znati odrediti granicu između popustljivosti i uvažavanja djetetovih osjećaja (Katz, McClellan, 2005). Na primjer, uvažiti će djetetovu potrebu za slasnim desertom dok će zabraniti konzumaciju hrane koja izaziva alergijske reakcije. Kulturni običaji i svojstvena ponašanja određene skupine ljudi mogu ukazivati na nerazumijevanje i neprihvatanje različitih načina iznošenja informacija što se kod djece rezultira diskriminacijom i zlostavljanjem (Katz, McClellan, 2005). U takvim slučajevima, odgajatelj treba intervenirati, ali ako situacije nisu toliko problematične, djeca mogu sama riješiti problem. Prilikom razvijanja socijalnih odnosa, važnu ulogu imaju prve interakcije s vršnjacima koje se odvijaju kroz igru. Tijekom predškolske dobi, djetetova potreba za pripadanjem grupi vršnjaka raste (Klarin, 2006). Želi se osjećati dobrodošlo i poželjno u društvu što nažalost nije uvijek slučaj jer ponekad bude omalovažavano i neprihvaćeno od strane vršnjaka, a to rezultira nesigurnošću i manjkom

samopouzdanja. Tada odgajatelji trebaju intervenirati i pristupiti na pravilan način, dakle skrenuti djeci pozornost na to da se nije uredu prema nekome odnositi s omalovažavanjem i uvredama već kvalitetnom komunikacijom odnosno međusobnim razgovorom riješiti nastali problem. Takav pristup pomoći će djeci u formiranju pozitivnih stavova i razvijanju zdravih socijalnih odnosa osobito pri polasku u školu.

U periodu odrastanja, pojavljuju se i poteškoće u socijalizaciji djeteta uzrokovane emocionalnim stresom, nepovoljnim okolinskim uvjetima, stresnim događajima, obiteljskim problemima. Dijete tada pokazuje izrazitu sramežljivost, povučenost, izoliranost od svojih vršnjaka, a ponekad i agresivnost. Zadaća odgajatelja je pomno pratiti različite oblike djetetova ponašanja, a nakon pronalaženja njihovih uzroka, nastojati pronaći najbolje moguće rješenje. Organiziranje različitih grupnih aktivnosti kojima se potiče međusobna suradnja, razumijevanje i uzajamno pomaganje, djetetu uvelike mogu pomoći pri stvaranju prijateljskih odnosa bez osjećaja izoliranja kao i prilikom ostvarivanja kvalitetne komunikacije, kako sa svojim vršnjacima, tako i s odraslima. U knjizi *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*, autori Katz i McClellan (2005) ističu načine kojima odgajatelji kod djece predškolske dobi mogu poticati socijalnu kompetenciju odnosno uspostavljanje socijalnih odnosa, a neki od najvažnijih su:

- Usmjeravanje djetetove pozornosti na tuđe osjećaje i interese- kako bi kod djece razvio poštovanje i razumijevanje drugih te kako bi znala predvidjeti reakciju i osjećaje svojih vršnjaka na razne događaje, odgajatelj skreće pozornost djece na tuđe osjećaje i želje. Navedeno je iznimno važno jer će djeca tako naučiti uvažavati osjećaje svojih prijatelja, a samim time neće biti sebična.
- Poticanje empatije i altruizma- odgajatelj djetetu ukazuje na promišljanje o posljedicama svojih loših postupaka na način da mu nasamo, mirnim tonom koji ga neće povrijediti niti posramiti, objasni kako bi se ono zacijelo osjećalo loše ukoliko bi se našlo u takvoj situaciji i na mjestu njegovog prijatelja. Cilj je razviti empatiju djeteta prema drugoj djeci, a umjesto neprimjerenog ponašanja, uputiti ga da osjećaje i želje može izraziti na prijateljski način.
- Njegovanja umijeća naizmjeničnog sudjelovanja- dijete odgajatelju često dolazi s pritužbom kako mu njegov prijatelj ne dopušta da se igra s nekim predmetom kojeg nema dovoljno za sve. Odgajatelj će tada savjetovati dijete da svom prijatelju ukaže na to da je došlo vrijeme njegovog reda kojeg je već dugo čekao. Ukoliko savjet ne upali, tada će se odgajatelj umiješati i podsjetiti dijete da nije u redu pustiti prijatelja da čeka,

a cijelo vrijeme predmet imati samo za sebe, bez mogućnosti dijeljenja i prepuštanja istog svom prijatelju.

- Smanjivanje zadirkivanja na najmanju mjeru- djeca najviše zadirkuju onu djecu koja se nažalost ne znaju braniti niti se zauzeti za sebe, odnosno onu koja im to dopuštaju. Prije samog interveniranja, odgajatelj će razmisliti o nekoliko mogućih okolnosti. Npr. Je li je do zadirkivanja došlo u igri s prijateljem ili se dogodilo pred cijelom grupom?, Postoji li uzajamno zadirkivanje? Postoji li humor u sadržaju zadirkivanja? Nakon razmišljanja o navedenome i zaključivanja o prisutnosti psihičke boli zadirkivanog djeteta, odgajatelj može pomoći na nekoliko načina. Sugerirat će djetetu koje trpi ovako ponašanje da se zauzme za sebe i jasno kaže svom prijatelju da mu njegovo zadirkivanje smeta i da ne želi da se to ponavlja. Ukoliko to ne pomogne, jasno će dati do znanja djetetu koje zadirkuje, kako je njegovo ponašanje neprihvatljivo i da ne želi da se na ovakav način ophodi prema svojem prijatelju.

Osobita važnost stvaranja kvalitetnih socijalnih odnosa pridaje se i djeci s razvojnim i odgojno-obrazovnim odstupanjima urednog razvoja. Konstantna podrška, poticanje, empatija i osjećaj pripadnosti od velikog su značaja takvoj djeci. Kako se ne bi osjećala izostavljeno ili manje vrijedno, odgajatelj će ih uključiti u aktivnosti prema njihovim interesima i mogućnostima. Priznat će njihov angažman te im uputiti riječi pohvale i ohrabrenja.

Prilikom uključivanja takve djece u odgojno-obrazovni sustav, važno je da odgajatelj ojača svoje kompetencije. Usmjeravajući se na poznavanje individualnih karakteristika, konzultira se sa stručnjacima, razmjenjuje iskustva s kolegama, razvija toleranciju na različitost. Priprema i roditeljske sastanke na kojima će se s djetetovim roditeljima konzultirati o njegovom odstupanju u razvoju. Ponekad kod specifičnih situacija kada je dijete uključeno u neku specijalnu ustanovu, odgajatelj odlazi na konzultacije gdje će ga stručnjaci uputiti o poticajima i kvalitetnom okruženju. Sve su to neizbježne pripreme kojima će odgajatelj nadograditi svoje obrazovanje odnosno proširiti znanje koje će mu pomoći u njegovom radu.

Nadalje, nakon što je pripremio sebe, osigurat će opuštajuću i pozitivnu atmosferu u skupini na način pripreme ostale djece na uključivanje djeteta s odstupanjima u urednom razvoju potičući prihvatanje različitosti i socijalnih vještina. Također, poslužit će se i načinima uspostavljanja socijalnih odnosa prema Katz i McClellan (2005) ili nekog drugog recentnog autora. Odgajatelj će uputiti djecu na uvažavanje i razumijevanje tuđih osjećaja, poticati će empatiju, te raditi na prevenciji pojave negativnih reakcija odnosno društveno

neprihvatljivog ponašanja. U takvom poticajnom i podržavajućem okruženju, djeca će izražavati pozitivna raspoloženja, empatiju, sudjelovati u aktivnostima i sklapati prijateljstva s drugom djecom, prihvaćati humor, ali i dobronamjernu kritiku. Osobito predškolska djeca koja su razvila siguran i privržen odnos sa svojim odgajateljem, jednog dana u razredu imat će kvalitetnu interakciju s učiteljicama i svojim vršnjacima.

6. ULOGA ODGAJATELJA U DJEČJOJ IGRI

Procesu socijalizacije odnosno izgradnji zajedništva i zdravih odnosa temeljenih na međusobnom pomaganju, poštovanju i razumijevanju, uvelike doprinosi dječja igra.

U djetetovom razvoju igra ima veliku ulogu, jer kroz nju djeca uče, uspostavljaju komunikaciju sa svojim vršnjacima i odraslima, upoznaju i istražuju svijet te razvijaju svoja znanja i vještine. Upravo iz navedenih razloga, ključna je uloga odgajatelja koja će doprinijeti proširivanju i produbljivanju igre usmjerene na djetetov proces učenja. Shodno navedenim potrebama, odgajatelj preuzima različite uloge u dječjoj igri poput pasivnog promatrača, suigrača, koordinatora ili voditelja igre (Šagud, 2002). Kao pasivni promatrač rijetko je uključen u igru, a njezin tijek prekida postavljanjem pitanja koja nemaju veze sa sadržajem i tematikom igre (Šagud, 2002). Preuzimanjem uloge suigrača, odgajatelj postaje ravnopravni sudionik u dječjoj igri, pri kojoj dobiva uvid u djetetova iskustva, uvažava djecu i njihove zamisli koje istovremeno i razvija (Šagud, 2002). U ulozi koordinatora, odgajatelj djeci osigurava kvalitetne prostorno-materijalne uvjete koji pridonose obogaćivanju dječje igre pri čemu dopušta djeci da sama organiziraju igru onako kako im najbolje odgovara (Šagud, 2002). U posljednjoj ulozi, odgajatelj kao voditelj unaprijed planira tijek aktivnosti. Aktivan je tijekom igre tako što ju prati, usmjerava i određuje kako će se provoditi, ne dopušta djeci da sama odaberu uloge već ih on određuje, organizira prostor i ne dopušta da se neke radnje skrate ili izostave (Šagud, 2002).

Nadalje, osim aktivnog sudjelovanja u djetetovim igrama i aktivnostima, potrebno je bilježenje i dokumentiranje istih, kako bi odgajatelj mogao razumjeti djecu, njihov način razmišljanja i rješavanja problema te samim time pridonijeti njihovom rastu i razvoju. Dokumentiranje i bilježenje djece i njihovih aktivnosti vrši se uz pomoć fotografija, video-snimki i pisanih bilješki koje će pomoći odgajatelju u postupnom razvijanju različitih strategija njihova boljeg razumijevanja (Slunjski, 2008). Također, boljem dokumentiranju doprinosi i odgajateljevo uključivanje u aktivnosti djece, no za razvoj istih ovisi o tome koliko ih on razumije. Sukladno tomu, tijek aktivnosti ne bi trebao precizno i po svojem planu provoditi, jer na taj način ne može uočiti djetetove stvarne interese i potrebe te ono najčešće vrlo brzo postane nezainteresirano. Naprotiv, odgajatelji nude mogućnosti u smislu stvaranja okruženja za učenje i istraživanje promatrajući djetetove postupke i podupirući smjer u kojemu ona razvijaju svoje aktivnosti (Slunjski, 2008).

Prostorno materijalno okruženje u kojem će se igra odvijati, bilo da je riječ o unutaršnjem ili vanjskom prostoru, odgajatelj će organizirati tako da zadovoljava kriterije

kvalitete, opremljenosti, sigurnosti, bogatstva raznovrsnih materijala kojima će poticati djecu na istraživanje i učenje te razvoj samostalnosti. U procesu osmišljavanja i kreiranja prostora, osim mašte i kreativnosti, odgajatelju su i djeca od iznimno velike pomoći. U ovome segmentu naglašava se njegova uloga pomnog promatrača kojom će spoznati, ali bolje razumjeti djetetove interese i potrebe te na taj način uvidjeti koji mu sadržaji odnosno aktivnosti, materijali i poticaji najbolje odgovaraju te kojima će ostvariti ciljeve razvojnih zadaća.

7. PROSTORNO MATERIJALNO OKRUŽENJE

7.1. UNUTARNJI PROSTOR

Prostor koji se često naziva i *trećim odgajateljem* značajno doprinosi svakom segmentu dječjeg razvoja (Malaguzzi, 1998: prema Malašić, 2012). U MZOS (2014) ističe se važnost prostorno materijalnog okruženja vrtića kao esencijalnim izvorom učenja djece iz razloga što ona uče istražujući i čineći te surađujući kako s ostalom djecom iz skupine, tako i s odraslima. Također, prilikom stvaranja kvalitetnog okruženja, naglašava se važnost prihvaćanja prirode djetetova učenja koja je holistička pa se zbog toga razne odgojno obrazovne aktivnosti ne dijele prema područjima koja pripadaju određenim metodikama (MZOS, 2014). Kako bi uspješno doprinijeli svakom segmentu djetetova razvoja te prihvatili prirodu njegova učenja, potrebno je zadovoljiti određene kriterije gdje se zapravo naglašava značajna uloga odgajatelja. Odgajatelj će organizirati i urediti prostor vrtića čija će kvaliteta, opremljenost, sigurnost, bogatstvo raznovrsnih materijala poticati djecu na istraživanje, učenje, razvoj samostalnosti te ih ohrabriti prilikom rješavanja problema na različite načine pri čemu će se osjećati ugodno i imati osjećaj pripadanja. Počevši od pripremanja centara aktivnosti poznatih kao centar početnog čitanja i pisanja, istraživačko- manipulativni centar, likovni, glazbeni centar i mnogih drugih, odgajatelj osigurava različite materijale, poticaje i aktivnosti prilagođene djetetovim potrebama, interesima i mogućnostima. Važno je naglasiti da sadržaji u vrtiću nisu propisani niti su obavezni već ih isključivo bira odgajatelj sukladno konkretnim zanimanjima svoje djece (Miljak, 1996). Osim toga, potrebno je da vodi računa o količini istih kako bi izbjegao otimanje i frustraciju što će rezultirati djetetovom nesmetanom istraživanju i učenju. Način njihovog organiziranja i rasporeda ne ovise samo o odgajatelju već i o njegovoj suradnji s ostalim odgajateljima, roditeljima, stručnim suradnicima te ostalim djelatnicima. Djeca predškolske dobi zahtijevaju složenije aktivnosti koje iziskuju veću pripremu odgajatelja. Imaju velike mogućnosti stjecanja znanja, razvoja sposobnosti, ali i stvaralaštva (Miljak, 1996). S obzirom na to da se bliži njihovo vrijeme polaska u školu, odgajatelj će se pobrinuti da u centru početnog čitanja i pisanja osigura dovoljno materijala i sadržaja kojima će djecu potaknuti na razvoj govora, aktivnog slušanja, obogaćivanje rječnika te ostalih sastavnica vezanih uz čitanje i pisanje. U glazbenom centru, odgajateljeva fleksibilnost i kreativnost može doći do izražaja prilikom korištenja različitih materijala kao što su limenke, posude, pijesak, riža i mnogih drugih pomoću kojih će napraviti različite instrumente na kojima će djeca moći svirati. Osiguravanjem raznovrsnih tehnika, u centru likovnog izražavanja djeca će moći izraziti svoju kreativnost i maštu. Gotovim likovnim

uracima odgajatelj također može ukrasiti prostor sobe dječjeg vrtića čime će djeci poručiti da su njihovi radovi vrijedni i kvalitetni, a isto tako, mogu se pokazivati roditeljima koji će na taj način moći bolje razumjeti svoje dijete i tako doprinijeti jačanju roditeljskih kompetencija.

Zatim, vodit će računa o dostupnosti ponuđenih materijala kojima će djeca moći manipulirati kad god za to iskažu interes, ali i o njihovoj kvaliteti što znači da moraju biti dugotrajni odnosno nestrukturirani i spremni za čestu, ako ne i svakodnevnu upotrebu. Pritom, prostor će zajedno s djecom održavati urednim i čistim što ne isključuje mogućnost poticanja djece da se bave „neurednijim“ aktivnostima umjetničkog, znanstvenog ili istraživačkog sadržaja (Brajković, Handžar i Tankersley, 2012). Prilikom organizacije prostorno-materijalnog okruženja, odgajatelju su i djeca od velike pomoći. U ovome segmentu ističe se njegova uloga pomnog promatrača kojom će spoznati, ali bolje razumjeti djetetove interese i potrebe te na taj način uvidjeti koji mu sadržaji odnosno aktivnosti, materijali i poticaji najbolje odgovaraju te kojima će ostvariti ciljeve razvojnih zadaća. Prostor u kojem djeca provode velik dio svog djetinjstva, treba nalikovati što više na obiteljsku atmosferu koja će rezultirati osjećajem ugodnosti i sreće (Gandini, 1998; prema Slunjski, 2006). Odgajatelj ga može obogatiti poznatim kućanskim predmetima kao što su zastor, biljke, mekani namještaj poput kauča od spužve i stolaca (Brajković i sur., 2012). Kako odrasli, tako i djeca imaju potrebu za privatnošću stoga bi im odgajatelj trebao osigurati dio prostora u kojem će se moći izdvojiti od ostale djece na način da napravi šator ili kućicu u koju će se djeca moći sakriti i tako imati vremena za sebe.

7.2.VANJSKI PROSTOR

Prostor sobe dječjeg vrtića nije jedino mjesto u kojem će djeca boraviti, istraživati, stjecati znanja, vještine i kompetencije. Boravak na otvorenom djeci nudi razne mogućnosti kao što su izravno istraživanje svijeta, iskustvo prirodnih pojava, sloboda prilikom simboličkih igri, igri građenja, a odnosi s vršnjacima znatno su opušteniji u smislu manje pojave frustracije, međusobnih sukoba te pritom nema straha od upozorenja zbog neurednosti od strane odgajatelja (Maynard i Waters, 2007; prema Katavić, 2019). Važnost okoline koja utječe na dječji razvoj i socijalnu prilagodbu, naglašava se i u teoriji ekološkog sustava čiji predstavnik je Bronfenbrenner (Brajša- Žganec, 2003). U navedenoj teoriji, kroz nekoliko sustava se proučava koji sve izravni ili neizravni čimbenici najviše utječu na razvoj djetinjstva.

Nažalost, danas djeca sve manje vremena provode na svježem zraku, u prirodi zbog čega se i javljaju problemi s pretilošću, ovisnošću o igricama i tehnologiji općenito. Upravo zato, djeci će se osigurati siguran prostor na otvorenome pritom pazeći na mogućnost ozljeđivanja. Većina vrtićkih dvorišta opremljena je fiksnim spravama poput ljuljački, tobogana koji su djeci zanimljivi, međutim ne pružaju dovoljno poticaja za kreativne aktivnosti pa djeca postaju nestašna izmišljanjem nekih neprimjerenih aktivnosti koje mogu rezultirati ozljedom. Organiziranje prostora na otvorenome u različite centre pridonijet će obogaćivanju dječje igre. Različiti tipovi igrališta i prostora za penjanje, neizostavni prostor za kopanje i igru s vodom, pijeskom i blatom, miran prostor u sjeni u kojem će se djeca odmoriti, zasigurno će zadovoljiti dječji poriv za otkrivanjem, istraživanjem i kretanjem na njima zaista zanimljiv način (Hansen, Kaufmann i Walsh, 2001).

Nadalje, postavlja se pitanje djetetovog boravka na otvorenome ograničenog samo na prostor dvorišta vrtića pri čemu se misli na korištenje potencijala nestrukturiranih prostora poput parkova, šuma, voćnjaka i jezera. Upravo takva mjesta u prirodi izvrsna su kao poticaj za istraživanje, razvoj samostalnosti djece, ali i kao poticaj za razvijanje spoznaje o tome koliko je važno čuvati i brinuti se o prirodi i okolišu. Za razvoj navedenog, odgajatelj može ponuditi i pedagoško neoblikovani materijal poput kamenja, kore drveta, lišća te raznog drugog materijala iz prirode koja nas okružuje. Iskoristivši bogatstva prirode, a zauzevši uloge voditelja, opskrbljivača, pomagača, poticatelja i promatrača, odgajatelj razvijanje ekološke svijesti kod djece kao i pozitivnog odnosa prema prirodi može ostvariti kroz razne aktivnosti. U njima će djeca naučiti o važnosti recikliranja, očuvanju vode u prirodi i njezinoj potrošnji te sakupljanju kišnice, no isto tako i o procesu nastanka hrane, odlaganju viška i nastajanju organskog otpada.

Kao izazov kojim se odgajatelji susreću prilikom organiziranja boravaka na otvorenome svakako su nezadovoljstva roditelja na prljavu odjeću, strah od ozljeđivanja, mogućnosti obolijevanja. U ovome segmentu do izražaja će uvelike doći odgajateljeve kompetencije, kreativnost, a posebice fleksibilnost. Učinit će sve što je potrebno kako bi djeca zadovoljila prirodnu potrebu za kretanjem i tjelesnom aktivnošću koja im je prijeko potrebna, posebice starijoj djeci odnosno predškolskom uzrastu kojemu je ta potreba u većoj mjeri izražena, a prostor sobe ne može ju u potpunosti zadovoljiti.

8.ZAKLJUČAK

Osobine suvremenog, kompetentnog i kvalitetnog odgajatelja teško je ostvariti, no ne i nemoguće. Svojim adekvatnim obrazovanjem i kontinuiranim profesionalnim usavršavanjem u praksi te stjecanjem znanja i vještina, zasigurno će doprinijeti svom razvoju u dobrog odgajatelja i još bolju osobu. Odgajatelj je osoba koja doprinosi i utječe na svaki segment djetetova razvoja bilo da je riječ o govornom, emocionalnom, tjelesnom, socijalnom području ili sudjelovanju u dječjoj igri i aktivnostima kao i praćenju te dokumentiranju istih.

Djeca prema njemu razvijaju osjećaj privrženosti zbog kojeg mora imati primjeren i kvalitetan pristup na temelju kojeg se očekuje da se prema djeci u vrtiću odnosi podjednako kao i prema vlastitoj, poštujući ju, pomažući joj da napreduju u svakom aspektu svog razvoja uz dozu empatije, ljubaznosti i brižnosti što je svakoj djeci prijeko potrebno. Osobitu važnost pridat će djeci predškolske dobi kod koje će razvijati samostalnost, socijalnost i ostale segmente potrebne za pripremu za polazak u osnovnu školu.

Suvremenim oblikom rada odnosno pravilnom organizacijom prostora, osiguranjem raznovrsnim materijala i poticaja te fleksibilnošću, pomaže djeci prilikom stjecanja znanja, otkrivanja novih informacija i u razvoju njihovih kompetencija. Predstavljajući uzor, model, ali i primjer koji će djeca slijediti, odgajatelj je nakon roditelja zaista vrlo bitna osoba u djetetovom odrastanju.

9. LITERATURA

Bratković, S., Handžar, S. i Tankersley, D. (2012). *Koraci prema kvalitetnoj praksi. Priručnik za profesionalni razvoj odgajatelja*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.

Baran, J. (2013). *Predškolski odgoj i obrazovanje kao socijalna investicija*. *Revija za socijalnu politiku*, (20) 1,43-62. <https://hrcak.srce.hr/100482>.

Brajsa-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Hansen, K.A., Kaufmann, R.K. i Walsh, K.B. (2001). *Kurikulum za vrtiće: razvojno-primjereni program za djecu od 3 do 6 godina*. Zagreb: Korak po korak.

Katavić, P. (2019). *Organizacija i planiranje odgojitelja za boravak na otvorenom: akcijsko istraživanje*. Split: Dječji vrtić „Grigor Vitez.“

Katz, L.G., McClellan D.E. (2005). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*. Uloga odgajateljica i učiteljica. Zagreb: EDUCA.

Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu. Roditelji, vršnjaci, učitelj. Kontekst razvoja djeteta*. Zadar: Naklada Slap.

Lozančić, J.A. (2016). *Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta.

Malašić, A. (2012). *Dijete, odgojitelj, arhitekt- partnersko sukonstruiranje prostorno-materijalnoga okruženja dječjega vrtića*. Stručni rad. DV Varaždin.

Miljak, A. (1996). *Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja*. Velika Gorica-Zagreb: Persona s p.o.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH [MZOS]. (2014). *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH

Petrović-Sočo, B. (2009). Značajke suvremenog naspram tradicionalnog kurikuluma ranog odgoja. *Pedagoška istraživanja*, 6(1-2), 123-136.

Posokhova, I. (2011). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Priručnik za roditelje. Zagreb: Ostvarenje d.o.o.

Slunjski, E. (2011). *Razvoj autonomije djeteta u procesu odgoja i obrazovanja u vrtiću*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta. Odsjek za pedagogiju.

Slunjski, E. (2008). *Dječji vrtić zajednica koja uči – mjesto dijaloga, suradnje i zajedničkog učenja*. Zagreb: Spektar Media.

Slunjski, E. (2006). *Stvaranje predškolskog kurikulumu u vrtiću- organizaciji koja uči*. Zagreb: „Mali Profesor“, Visoka učiteljska škola u Čakovcu.

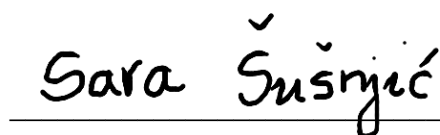
Slunjski, E., Šagud, M. i Brajša-Žganec, A. (2006). *Kompetencije odgojitelja u vrtiću- organizaciji koja uči*. Zagreb: Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar.“

Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B. i Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi. Priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi*. Golden marketing- Tehnička knjiga.

Šagud, M. (2002). *Odgojatelj u dječjoj igri*. Zagreb: Školske novine.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

A handwritten signature in black ink, reading "Sara Šušnjić". The signature is written in a cursive style with a small checkmark above the 'Š'. It is positioned above a horizontal line.

Vlastoručni potpis studenta